

SIHĂSTRIILE HUNEDORENE-CONSIDERAȚII ISTORICO-TEOLOGICE

Preot conf. dr. Florin Dobrei

THE HERMITAGES OF HUNEDOARA – HISTORICAL-THEOLOGICAL CONSIDERATIONS

Abstract: For many centuries, monasticism was a favorite spiritual way of achieving spiritual perfection through fasting, prayer and contemplation. In the wilderness, in dark caves or in the heart of the forests, all those who have chosen to devote his life to God found peace and quiet needed for a good conscience, for a heart undefiled. These spiritual realities must have been connected, since ancient times, and space of the Hunedoara. Simple forms of monastic life, but located outside of the actual church building operations, hermitages were cores of recruitment of the future monks and places of refuge, to the same monks, of the historical vicissitudes.

Keywords: Hunedoara, monasticism, hermitages, Orthodox monasteries, measures against monasticism.

Din cele mai vechi timpuri, unii creștini, în năzuința lor spre desăvârșire, au ales celibatul, ca formă obișnuită a ascezei. Fie din dorința de-a desăvârși în virtute, fie ca sustragere din fața persecuțiilor autorităților imperiale, unii asceți s-au retras din lume, stabilindu-se în locuri izolate, unde trăiau ca *eremiți* (pustnici) sau *anahoreți*, în post și rugăciune. Primul mare ascet, Paul Tebeul (secolul III), a impus monahilor din pustia Egiptului forma eremitică, adică pustnicia. Întemeietorul propriu-zis al vieții monahale a fost însă Sfântul Antonie cel Mare (251-356), cel care a impus modelul anahoretic, anume izolarea de lume în cadrul unor lavre. Diferit, urmașul său, Sfântul Pahomie cel Mare (276-349), a organizat monahismul de tip chinovial sau de obște. În fine, Sfântul Vasile cel Mare (310-379) este cel care a dat apoi monahismului o nouă îndrumare, mutând mănăstirile în apropierea localităților, spre a fi de folos obștilor creștine; iar, întrucât regulile de organizare monahală variau de la o comunitate la alta, în

funcție de întemeietorii lor, el le-a uniformizat, alcătuind *Regulile mari* și *Regulile mici*, care s-au răspândit în tot Răsăritul – ba chiar și în Apusul – creștin¹.

Existența unor astfel de așezăminte monastice nu a putut rămâne fără ecou, astfel că, de la finele secolului al IV-lea, modul de viață eremitic sau chinovial s-a răspândit până în cele mai îndepărtate colțuri ale Imperiului; sub influența lăcașurilor monahale din Egipt, Palestina, Siria și Asia Mică s-au dezvoltat mici comunități de călugări, organizate după rânduilele cunoscute și păstrate în întreg Răsăritul ortodox. Și tot în aceeași perioadă vor fi luat contact cu aceste realități și comunitățile creștine carpato-danubiano-pontice, spațiu în care „Legea Iubirii lui Hristos” a cunoscut, tocmai în secolele V-VI, o vădită înflorire².

Mult timp, în istoriografia românească s-a susținut că viața monahală de la noi și-ar fi găsit începuturile doar în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, ca o realitate pătrunsă prin intermediul slavilor sud-dunăreni și că adevăratul ei întemeietor ar fi fost Sfântul Nicodim de la Tismana³. Cercetările mai noi au infirmat însă cu totul această ipoteză, putându-se dovedi că, în a doua jumătate a secolului al IV-lea, ființau deja așezări monahale la Dunărea de Jos. Exemplul cel mai elocvent îl constituie complexul monahal rupestru de la Basarabi-Murfatlar (jud. Constanța). Apoi, în același mediu monastic protoromânesc s-au format cunoscuții teologi Ioan Casian (370-435) și Dionisie Exiguul (460-545), respectiv așa-numiții „călugări sciți” din prima jumătate a secolului al VI-lea⁴.

Modelul idioritmnic și cel chinovial s-au răspândit apoi spre interiorul arcului carpatic, astfel că, după anul 1000, așezăminte monahale de acest tip sunt semnalate pretutindeni⁵, densitatea lor crescând treptat pe direcția est-vest. Pentru spațiul hunedorean, pricipalele porți de pătrundere ale monahismului sunt considerate regiunile învecinate Oltenia și Banat, de unde fenomenul s-a putut difuza, mai întâi sub formă idioritmnică, în zonele submontane hațegane. Diferit, părțile răsăritene și nordice ale județului au fost influențate, cu siguranță, de sihăstria retrași în centrul Ardealului, anume pe cheile Râmețului⁶,

¹ A se vedea, in extenso: Vasile V. Muntean, *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984; Mircea Păcurariu, Nicolae Edroiu (coord.), *Istoria monahismului ortodox românesc de la începuturi până în prezent*, vol. I, Editura Basilica, București, 2014.

² Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească. Secolele IV-XX*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, pp. 14-16.

³ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-a, vol. I, Editura Trinitas, Iași, 2004, p. 302.

⁴ Vasile Sibiescu, „Călugării sciți”, în *Revista Teologică*, Sibiu, XXVI, 1936, nr. 5-6, pp. 182-205; Ioan G. Coman, „«Sciții» Ioan Casian și Dionisie cel Mic și legăturile lor cu lumea mediteraneană”, în *Studii Teologice*, București, XXVII, 1975, nr. 3-4, pp. 189-203; M. Păcurariu, *op. cit.*, pp. 99, 132-139, 269-270.

⁵ V. V. Muntean, *op. cit.*, passim; M. Păcurariu, *op. cit.*, passim.

⁶ I. Bălan, *op. cit.*, pp. 14-16, 321.

iar cele apusene de monahii mănăstirilor de pe valea Mureșului, distruse de maghiari sau de mongoli în secolele XI-XIII⁷.

Forme simple ale vieții monahale, aflate în afara unor operațiuni de ctitorire propriu-zise, **sihăstriile** au constituit nucleele de recrutare ale călugărilor din mănăstirile nou-înființate, precum și spații de refugiu ale acelorași monahi, atunci când condițiile istorice le îngreădeau însuși dreptul la existență. Numărul acestora a fost fluctuant, estimându-se ca etapă de maximă înflorire a lor intervalul secolului XIII-XIV și perioada imediat următoare anului 1550, când, datorită înstrăinării confesional-etnice a urmașilor primilor ctitori ai vechilor mănăstiri, călugării au fost nevoiți să se retragă în locuri mai puțin expuse capriciilor noii stăpâniri. Nu se poate preciza însă cu exactitate numărul acestora, de vreme ce, în mod obișnuit, ele se sustrăgeau oricărei autorități locale care le-ar fi putut atesta existența. În acest caz, singurele surse pentru depistarea lor în teren sunt vechile însemnări, tradițiile locale și, în cel mai fericit caz, rezultatele cercetărilor arheologice⁸. În plus, dacă se acceptă teza potrivit căreia, în Evul Mediu dezvoltat, mănăstirile românești au fost ridicate pe locul unor sihăstirii mai vechi, anterioare cu decenii sau chiar secole, atunci așezămintele monahale hunedorene ar reprezenta tot atâtea dovezi indirecte ale poziționării acestora⁹.

Din nefericire, impactul social al sihăstriilor a fost unul restrâns, condițiilor precare de viață oferite constituind un serios impediment în calea popularizării acestui model monahal¹⁰. În plus, viețuitorii acestora provenind, în majoritatea cazurilor, din rândul sărăcimii neștiutoare de carte, aceste așezăminte nu s-au putut remarca nici în plan cultural, în sihăstirii fiind loc doar pentru rugăciune și muncă¹¹. Pe de altă parte însă, cum mulți dintre acești nevoitori au dus o viață duhovnicească exemplară, ei au fost împodobiți de poporul dreptmăritor cu aura sfințeniei, fiind cinstiți până în zilele noastre ca sfinți cuvioși; acesta este cazul Sfântului Cuvios Ioan de la Prislop, canonizat de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în 1992 și prăznuit ca atare, în fiecare an, în ziua de 13 septembrie¹².

Pentru identificarea unora dintre vechile așezăminte monahale hunedorene ne stau la dispoziție numeroase antroponime, toponime și hidronime; tradițiile locale și săpăturile arheologice confirmă, în unele cazuri, veridicitatea istorică a acestora. Exemplul cel mai elocvent îl constituie, în mod firesc, toponimul – deși cu rezonanță

⁷ Pavel Vesa, „Mănăstiri dispărute din părțile Aradului (sec. XI-XVII)”, în *Teologia*, Arad, XIII, 2009, nr. 2, pp. 73-95.

⁸ Adrian Andrei Rusu, *Ctitori și biserici din Țara Hațegului până la 1700*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997, pp. 91-92.

⁹ I. Bălan, *op. cit.*, p. 7.

¹⁰ Radu Popa, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, pp. 246-247.

¹¹ A. A. Rusu, *op. cit.*, p. 91.

¹² Nestor Vornicescu, „Sfinți români canonizați în anul 1992”, în vol. *Canonizarea unor sfinți români (20-21 iunie 1992)*, București, 1992, p. 88.

chinovială – „Mănăstire”, întâlnit în mai multe părți ale județului Hunedoara. Vom aminti doar unul. La circa 200 m de actuala biserică a așezământului monahal de la **Prislop**, spre nord-vest, tradiția fixează locul *Mănăstirii Bătrâne*, o presupusă schimnicie¹³, ale cărei urme materiale s-au păstrat până la începutul secolului al XX-lea¹⁴. Așezământul în discuție a fost fie anterior venirii în părțile Hațegului a Sfântului Nicodim de la Tismana († 1406), fie reprezintă însuși așezământul chinovial întemeiat de cunoscutul monah sud-dunărean; conștient de necesitatea întăririi vieții religioase de pe meleagurile hunedorene, acesta ar fi inițiat, la cum-păna secolelor XIV-XV, cu sprijinul domnitorului muntean Mircea cel Bătrân sau al vreuneia dintre puternicele familii cneziale românești locale, ridicarea unei ctitorii trainice din piatră, refăcută la mijlocul secolului al XVI-lea de domnița Zamfira, fiica domnitorului Moise Vodă al Țării Românești¹⁵.

În hotarul satului dispărut **Remetea (Rimetea)** – în secolul al XVI-lea, de teama turcilor, locuitorii s-au refugiat în zona Timișoarei, așezarea, părăsită, fiind reînființată după anul 1700, puțin mai la sud, sub denumirea actuală de Bucova (jud. Caraș-Severin)¹⁶ –, parte componentă a comitatului Hunedoara în perioada medievală, era consemnat, într-un document din 1390, toponimul maghiar „Kethremethege” (în traducere: *Dealul celor doi pustnici*), cea dintâi dovadă scrisă a existenței unei sihăstriei în districtul Hațeg. Durata existenței așezământului nu ne este însă cunoscută, politica antimonahală promovată de Reforma protestantă îndreptățind ipoteza dispariției sale în cursul secolului al XVII-lea¹⁷. Nici localizarea pustniciei nu s-a transmis cu exactitate; se bănuie că ar fi vorba de Dealul Florușu din nordul satului cărășean actual¹⁸. Cum localnicii au păstrat până astăzi, spre răsărit, toponimul „Remetea”, regăsit și pe harta iosefină a Transilvaniei din anii 1769-1773 ca *Vurvu Remetu (Vârful Remetea)*¹⁹, considerăm că aceasta este poziționarea corectă a vechii sihăstriei. Tradiția monahală a fost reluată în urmă cu câțiva ani pe aceste meleaguri, la marginea localității Bucova fiind sfințite, la 6 octombrie 2009, biserica și corpul de chilii ale schitului „Sfântul Cuvios Dionisie

¹³ I. Bălan, *op. cit.*, p. 302; R. Popa, *op. cit.*, p. 230.

¹⁴ Ștefan Moldovan, „Însemnare. Protocolul vizitațiunei canonice a vicariatului Hațegului începând de la 15 noiembrie anul 1852 până la 13 ianuarie] 1853 respectiv până la 31 ianuarie] 1853, ziua în care s-a închis vizitațiunea prima cu vizitarea bis[ericii] din Hațeg”, în addenda la Camelia Elena Vulea, Luminița Wallner-Bărbulescu, *Vizitațiuni canonice în Țara Hațegului (1852-1885)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, pp. 206-207; Mircea Păcurariu, *Mănăstirea Prislop – monografie istorică*, ed. a III-a, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 25.

¹⁵ Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Tipografia Arhiepiscopiei Arhidiecezană, Sibiu, 1936, p. 103; Cristian Moisesescu, *Arhitectura românească veche*, vol. I, Editura Meridiane, București, 2001, p. 184; M Păcurariu, *op. cit.*, p. 26.

¹⁶ *** *Dieceza Lugojului. Șematism istoric*, Tiparul Diecezan, Lugoj, 1903, p. 249.

¹⁷ A. A. Rusu, *op. cit.*, pp. 91-92.

¹⁸ R. Popa, *op. cit.*, p. 246; Dumitru Țeicu, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, p. 72.

¹⁹ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e1/Josephinische_Landaufnahme_pg231.jpg (consultat la 10.10.2017).

Exiguul” (canonizat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 27 octombrie 2008), cel dintâi așezământ monahal românesc cu acest hram²⁰.

Alte trei toponime de acest fel – **Rimetea** (atestat în 1847 la marginea satului Balomiru de Câmp din județul Alba, sat aparținător însă, până în 1968, județului, apoi regiunii Hunedoara; localizarea nu a putut fi stabilită)²¹, **Remete** (colonie minieră din Lonea, încorporată astăzi în Petrila)²², **Remetea** (cătun al satului Rovina, com. București) și **Dealul Remetea** (în hotarul satului Petreni, com. Băcia)²³ – sugerează prezența unor oaze de rugăciune medievale similare, termenul, derivat din maghiarul „remete”²⁴ – s-a emis și ipoteza derivării inverse, a maghiarului „remete” din românescul „râmeț” –, având semnificația de „sihastru”, „singuratic” sau „pustnic”²⁵.

Revenind în spațiul hațegan, trebuie precizat faptul că, în partea nord-vestică a localității **Răchitova**, în punctul numit de săteni *La Cilioi*, se păstrează până astăzi urmele vâgii ale unei vechi sihăstrie medievale. Săpăturile arheologice din anul 1986 au dus la descoperirea unei chilii, de forma unei gropi ușor adâncite (3 × 4,20 m), săpată în coasta stâncoasă a terasei unui afluent al pârâului Măciș. Spre miez-noapte, către deschiderea intrării, au fost amenajate, ca suport al unor pereți dispăruți din bârne, câteva pietre prinse cu pământ. În fața chiliei se distinge clar traseul unei cărări ce urma curba de nivel. Pustnicia pare să fi apărut în jurul anului 1650, ca urmare a încetării vieții mănăstirești din Cerna învecinată²⁶. Durata sa de existență nu se cunoaște, sihăstria putând dispărea spre finalul aceluiași secol.

Toponimul *Valea Chiliilor* de la marginea localității **Bucium-Orlea** (com. Sântămăria Orlea) face trimitere – cu siguranță – la prezența altui complex sihăstresc²⁷; din păcate, alte informații nu avem, putând doar presupune că a fost părăsit fie în perioada medievală, fie spre finele secolului al XVIII-lea.

În partea sudică a cătunului **Cheile Cibului** (com. Almașu Mare, jud. Alba), unit cu satul Cib – învecinat cu localitatea hunedoreană Băcăia, făcuse parte, în

²⁰ http://www.episcopiacaransebesului.ro/manastiri.php?manastire_id=1818 (consultat la 10.10.2017).

²¹ Cristian Ioan Popa, „Din toponimia Văii Cugirului. Toponime de interes istoric și arheologic”, în *Annales Universitas Apulensis* – seria „Historia”, Alba Iulia, VII, 2003, p. 131.

²² Dumitru Gălățan-Jieț, Tiberiu Svoboda, *Petrila în oglinda timpului*, Editura Confluente, Petrila, 2009, p. 71.

²³ Mircea Valea, Anghel Nistor, Mihail N. Rudeanu, *Toponimie hunedoreană de la daci la români*, Editura Călăuza, Deva, 2002, p. 255.

²⁴ Coriolan Suci, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 1966, p. 80; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Editura Academiei, București, 1963, p. 139.

²⁵ Ioan Ionescu, *Începuturile creștinismului românesc (sec. II-VII)*, ed. a II-a, Editura „Cuget Românesc”, Bărda, 2003, p. 128.

²⁶ A. A. Rusu, *op. cit.*, pp. 92-93; Idem (edit.), *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 213.

²⁷ Sabin Adrian Luca, *Descoperiri din județul Hunedoara*, Editura Altip, Alba Iulia, 2005, p. 36.

perioada medievală, din domeniul feudal Geoagiu de Jos²⁸ –, sub stânca numită *Piatra Chilieii*, erau semnalate, de vechea istoriografie greco-catolică, urmele unor încăperi monahale modeste²⁹. Este vorba de una dintre cele mai vechi sihăstria rupestre românești³⁰, încadrabilă ca începuturi, pe baza materialului ceramic recuperat, în secolul al XII-lea³¹. Documentar, nu s-au păstrat însă niciun fel de date privitoare la istoria acestui așezământ de viețuire idioritmică. Cândva, în cursul secolului său existenței, se crede că a fost ridicată o bisericuță modestă din lemn, în care se întâlneau, în zi de sărbătoare, toții viețuitorii chiliilor săpate în masivele calcaroase din jur³². Părăsită treptat în secolul al XVIII-lea, sihăstria, semnalată de conscripția Dósa din 1805³³, pare să-și fi încheiat definitiv misiunea în anul 1846, când, potrivit tradiției, ultimul monah ortodox din zonă s-ar fi retras într-un alt așezământ monahal, pe Cheile Glodului³⁴. Încă din 1793, terenul intrase în posesia săteanului „Onu al Ursului”, cel care l-a dăruit uniților din Cib, în scopul edificării unei noi biserici. Nu se știe dacă s-a dat curs acestui demers constructiv sau, până la ridicarea locașului de cult actual în anul 1874, a fost folosită tot acea ctitorie veche, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Edificiului, ruinat de scurgerea timpului, i-au aparținut mai multe icoane, unele executate în secolul al XVII-lea, alta în 1770, semnată de „Stan Zug[rav]” din Rășinari; interiorul beneficiase de un frumos veșmânt iconografic, probabil opera aceluiași artist sibian³⁵. Existența sihăstriei este confirmată și de însemnările așternute pe filele unor cărți liturgice. Astfel, pe un *Octoih* (Iași, 1749) se preciza că, „aflându-să lipsă la sfânta mănăstire, anume a Cibului, după lipsa pe care ne-o arătat-o Nichifor monahul de la numita mănăstire și după îndemnarea preotului nostru popa Theodor, l-am dăruit eu, mai sus numitul Filip, la sfânta mănăstire la Cheile Cibului”; despre un *Apostol* chirilic (București, 1743) se afirma că fusese cumpărat cu „buni crețari, pe sama mănăstirii de la Cib, la anu 1776”³⁶. În 2000, tradiția monahală a fost reactivată prin înființarea actualei mănăstiri de maici, cu hramul „Buna Vestire”. Inițial, așezământul a fost deservit liturgic de vechea biserică parohială a cătunului Cheile

²⁸ Ștefan Meteș, *Moșile domnilor și boierilor din țările române în Ardeal și Ungaria*, Tiparul Diecezan, Arad, 1925, pp. 48-49; Ion Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, pp. 139-140.

²⁹ *** *Dieceza...*, p. 365.

³⁰ M. Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, p. 270.

³¹ A. A. Rusu (edit.), *op. cit.*, p. 103.

³² Sebastian Dumitru Cârstea, *Monahismul ardelean în trecut și astăzi*, Editura Andreiana, Sibiu, 2008, p. 407.

³³ Eugen Gagyi de Etéd, „Regulatio Diocesis Transilvanicae Disunitae anno 1805”, în *Transilvania*, Sibiu, XLII, 1911, nr. 2, p. 164.

³⁴ Petru Cristea, *Cheile Cibului între legendă și realitate*, Editura Emma, Orăștie, 2000, pp. 54-55; Ovidiu Panaite, „Schituri ortodoxe în județul Alba”, în *Altarul Reîntregirii*, Alba Iulia, XI, 2006, nr. 1, p. 176.

³⁵ *** *Dieceza...*, pp. 365-366; Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania. Sec. XIII-XVIII*, Editura Academiei Române, București, 1998, p. 77.

³⁶ Lucia Hațeganu, Doina Lupan, „Cartea veche românească în Biblioteca Unirii din Alba Iulia”, în *Apulum*, Alba Iulia, XVII, 1979, pp. 409, 420.

Cibului și de un mic paraclis, improvisat într-o fostă locuință; noua biserică, de plan treflat, a fost finalizată în anul 2008³⁷.

Un alt toponim, *Peștera*, răspândit în întreg spațiul românesc, ar putea indica și el, în unele cazuri, existența unor sihăstirii dispărute. Dacă se acceptă această ipoteză, atunci, în hotarul satelor **Paroș-Peștera** (com. Sălașu de Sus) și **Peștera** (com. Băița), bogate în fenomene carstice, putea să se fi retras – la un moment dat – vreun schimnic, cunoscut pentru nevoințele sale de credincioșii din împrejurimi, pustnicia transferându-și apoi numele asupra localității celei mai apropiate³⁸.

De asemenea, *Poru Boschorogu (Pârâul Boșorogului)*, *Poru Grekului (Pârâul Grecului)* și *Pisku Grekului (Piscul Grecului)*, hidronime și toponim din Munții Șureanu (în partea sud-estică a comunei Orăștioara de Sus), menționate pe harta iosefină a Transilvaniei din anii 1769-1773³⁹, pot face trimitere la anahoreți „greci” (ortodocși), încărcați de ani, retrași în aceste locuri neumblate spre meditație și rugăciune. La acestea se adaugă hidronimul **Valea Iordanului**, atestat, pe la 1400, în partea apuseană a Țării Hațegului⁴⁰.

Aceleași precizări se impun și în cazul toponimelor **Stânișoara Popilor** (în Munții Poiana Ruscăi, menționat în Urbariul Domeniului Hunedoara din anul 1681)⁴¹, **Popi** (cătun contopit cu satul actual Jieț, dependent de orașul Petrila, menționat și pe harta iosefină⁴²), **Muntele Popi(i)** (*Popi Berg* pe harta iosefină⁴³, la sud de Cugir), **Valea Popi(i)** și **Muntele Popi(i)** (*Valle Popi* și *Popi Berg*, menționate pe harta iosefină⁴⁴, în Munții Șureanu, la nord de Lupeni), **Groapa Popi(i)** (*Gropa Popi* pe harta iosefină⁴⁵, în Munții Retezat, la hotarul sudic al actualei comune Sălașu de Sus), **Dealul Popi(i)** (*Dial Popi* pe harta iosefină⁴⁶, situat între satele Ohaba și Lăpugiu de Jos), **Dealul Popi(i)** (*Dialu Popi* pe harta iosefină⁴⁷, situat între Petroșani și Dâlja Mare, la nord), **Valea Popi(i)** (*Vale Popi* pe harta iosefină⁴⁸, azi râul Paroș), **Vârful Poieni(le) Popi(i)** (*Varvu Pojeni Popi* pe harta iosefină⁴⁹, în Munții Poiana Ruscăi, la răsărit de satul Meria), **Dealul Popi** (*Dial Popi* pe harta iosefină⁵⁰, la vest de satul Dâncu Mic), **Pârâul Popi(i)** (*Paru Popi*, afluent al Jiețului din Munții Parâng, consemnat pe harta

³⁷ P. Cristea, *op. cit.*, pp. 54-55; O. Panaite, *op. cit.*, pp. 244-245; S. Cârstea, *op. cit.*, pp. 406-408, 601.

³⁸ I. Bălan, *op. cit.*, pp. 17-18, 24, 550-557.

³⁹ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg234.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁴⁰ R. Popa, *op. cit.*, p. 246.

⁴¹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Cluj, fond *Urbariul Domeniului Hunedoara, 1681*, f. XXX.

⁴² http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg266.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁴³ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg201.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁴⁴ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg250.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁴⁵ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg248.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁴⁶ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg165.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁴⁷ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg265.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁴⁸ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg248.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁴⁹ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg198.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁵⁰ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg200.jpg (consultat la 10.10.2017).

iosefină⁵¹) și **Dealul Popi(i)** (*Dial Popi*, menționat pe harta iosefină⁵², între Romos și Romoșel, spre vest).

Firește, unele dintre toponimele și hidronimele enumerate pot face trimitere la proprietăți ale păstorilor sufletești din obștile sătești învecinate, realități reflectate, în acest caz, prin folosirea unor genitive posesive, așa cum au și fost acestea întregite în rândurile de mai sus. Altele însă pot scoate la lumina istoriei sihăstriei și schituri (poate chiar mănăstiri modeste) din perioada medievală sau modernă a Transilvaniei, dispărute fie în anii 1761-1762 (în prăpădul ordonat de generalul austriac Niccolaus Adolf von Buccow), fie în 1783-1787 (ca urmare a aplicării cunoscutelor decrete antimonastice iosefine).

Vom analiza doar trei dintre acestea, prin corelarea lor cu alte toponime. Astfel, toponimul *Vurvu Popi* („Vârful Popi/Popii/Popilor”) de deasupra văii Crivei (*Vale[a] Kriva*), localizat între satele **Criva** și **Ștei** (com. Densuș), pus în legătură cu un alt toponim local, „Miloia” (termen derivat din rădăcina slavonă „mil”, înțeles, prin extensie, ca făcând trimitere la un „loc de miluire”)⁵³, ar putea atesta existența unui așezământ monahal ortodox medieval, dispărut cândva în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Aceleași considerații se impun și în cazul asocierii a două toponime din proximitatea centrului comunal **Romos** din părțile Orăștiei, anume *Dealul Popi(i/ilor)*, din izvorul cartografic mai sus menționat, și *Chiciora Călugărului*⁵⁴, toponime puse în legătură – pe linia continuității peste veacuri a unei tradiții monahale în zonă – cu efemerul schit unit de la **Vaidei** din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁵⁵.

În fine, în hotarul vechiului sat **Cinciș** (com. Teliucu Inferior), acoperit, după 1962, de apele barajului de acumulare omonim, toponimele *La Popi*⁵⁶ și *Popeasca*⁵⁷ îngăduie plasarea unui alt așezământ monahal medieval, ctitorit, în acest caz, de membrii familiei Huniade sau de rudele lor apropiate, cnejii locali de „Cholnokos” (Cinciș)⁵⁸.

Tradițiile locale au și ele importanța lor. Astfel, cea dintâi biserică de lemn a satului **Lăpușnic** (com. Dobra), edificată deasupra drumului înspre Rădulești, în locul numit *Valea Morii*, ar fi fost mutată, prin secolul al XVII-lea, la „Piatra

⁵¹ http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg266.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁵² http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:Josephinische_Landaufnahme_pg201.jpg (consultat la 10.10.2017).

⁵³ Ipoteză transmisă în mai 2010 de P. S. Părinte Daniil Stoenescu, episcop-locțiitor al Daciei Felix.

⁵⁴ M. Valea, A. Nistor, M. N. Rudeanu, *op. cit.*, pp. 48-49. În ceea ce privește toponimul „Chicioră”, acest arhaism – variantă populară pentru „chiceră” – desemnează un deal conic mai înalt decât o colină (cf. Diana Boc-Sînmărghișan, „Toponimia văilor Bistra și Sebeș. Glosar”, în *Analele Universității de Vest din Timișoara* – seria „Științe Filologice”, XLV, 2007, p. 31).

⁵⁵ *Dieceza...*, pp. 399-400; Șt. Meteș, *op. cit.*, pp. 130-131; A. A. Rusu (edit.), *op. cit.*, p. 276.

⁵⁶ M. Valea, A. Nistor, M. N. Rudeanu, *op. cit.*, p. 250.

⁵⁷ Ioan Opreș, *Protejarea mărturiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 117.

⁵⁸ Ioan Octavian Rudeanu, „Parohia Ortodoxă Română Cinciș și legăturile ei cu Corvineștii”, în *Corviniana*, Hunedoara, II, 1996, nr. 2, pp. 92-93.

Albă”, în ea slujind un pustnic, retras într-o grotă învecinată, săpată în coasta „Albiuței”⁵⁹.

Și tot astfel, în satul **Dumbrăvița** pare să fi trăit, cândva în perioada medievală, un pustnic „bătrân de când lumea, care se hrănea cu rădăcini și ierburi și nu voia să vorbească cu nimeni, iar atunci când vorbea, foarte rar, spunea totul despre trecutul, prezentul și viitorul celui din fața sa; trăia retras într-o peșteră din pădure pentru a vorbi cu Dumnezeu și era gata să fugă de nimicnicia oamenilor”⁶⁰.

De altfel, forme de viață idioritmice sunt cunoscute în spațiul hunedorean chiar și în perioada contemporană. Spre exemplificare, la cumpăna secolelor XIX-XX, într-una din grotele de pe cheile **Ardeului** ducea o viață sihăstrească un călugăr vârstnic, rămas anonim; cobora la biserica din sat doar în duminici și în sărbători⁶¹.

În aceeași perioadă se nevoia într-o chilie săpată în pământ de la marginea satului **Cucuiș** (com. Romos) și pustnicul Vasile Demian⁶². Exemplul celui din urmă l-a urmat și credinciosul Mircea Munteanu din Orăștie, retras, în anul 1993, într-o chilie asemănătoare din incinta schitului „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe” de la Cucuiș, ridicat chiar de către părinții săi; ulterior, s-a călugărit la Muntele Athos, sub numele de Mamant⁶³.

Așadar, dacă inițial pare să fi apărut în părțile Hunedoarei o viață sihăstrească în peșteri și în locuri retrase, ulterior s-au putut întemeia și primele așezăminte monahale cu viață de obște; mărturiile toponimice, arheologice, documentare, respectiv cele pătrunse pe calea tradiției vin să confirme aceste realități. Cele mai multe dintre acestea vor fi dispărut spre finele perioadei medievale; sfârșitul obștilor chinoviale de la Suseni-Colț, Cerna, Ribița etc. este asociat tocmai cu politica antimonastică și anticlericală a Reformei. În aceste condiții, „alternativele” monahilor din chinoviile hunedorene vor fi fost fie pribegia în Oltenia învecinată, fie înființarea de schimmicii locale cât mai retrase, precum cele descrise în mod denigrator de directorul fiscal Petru Dobra la 7 noiembrie 1750, ca fiind „ridicate prin păduri și munți și locuite de țărani, bătrâni sau vrăjitoare, adăpostind pe cei fugiți de munci”⁶⁴.

⁵⁹ Victor Șuiaga, *Satul Lăpușnic – Dobra, jud. Hunedoara. Contribuții monografice* (manuscris cu adnotări de pr. Remus Haneș), Deva, 1973, pp. 31-32v.

⁶⁰ Miron Țic, Petru Balaj, Verghelia Partenie-Vasiu, *Cronica de la Ilia Mureșană. Schiță monografică*, Editura Călăuza, Deva, 2005, p. 174.

⁶¹ Informație primită, în iunie 2010, de la preotul Gabriel Drăgoi din Brănișca, pe atunci paroh în satele Voia și Ardeu.

⁶² Vasile Dumitrache, *Mănăstirile și schiturile României pas cu pas III. Mitropolia Banatului*, Editura Nemira, București, 2002, p. 67.

⁶³ Mihai Săsăujan, *Habsburgii și Biserica Ortodoxă din Imperiul austriac (1740-1761). Documente*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, pp. 271-273; L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), *op. cit.*, p. 271 (doc. 410).

⁶⁴ Laura Stanciu, Keith Hitchins, Daniel Dumitran (edit.), *Despre Biserica românilor din Transilvania. Documente externe (1744-1754)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009, pp. 228-231 (doc. 313).

Într-adevăr, puținele așezăminte monahale scăpate din strânsoarea calvină au fost nevoite să facă față unei alte prigoane, la fel de dure, venită din partea noilor autorități habsburgice, instalate la cârma Transilvaniei după 1688; dispoziția imperială din 23 mai 1753, prin care se interzicea construcția de noi mănăstiri⁶⁵, este doar una dintre măsurile antiortodoxe de acest fel. Secolului al XVIII-lea, caracterizat prin măsurile represive ale generalului austriac Niccolaus Adolf von Buccow din anii 1761-1762, respectiv prin decretele antimonastice promulgate în perioada 1783-1787 de împăratul Iosif II (1780-1790), nu i-au supraviețuit în mod oficial, de altfel, decât așezămintele monahale de la Prislop și Vaca (Crișan), însă și acestea înstrăinate confesional, depopulate și trecute apoi, la nivel patrimonial, în administrarea parohiilor din vecinătate.

Reînfiripat firav în perioada interbelică, monahismul transilvănean și-a recăpătat consistența de odinioară abia după 1989.

---

⁶⁵ Mihai Săsăujan, *Habsburgii și Biserica Ortodoxă din Imperiul austriac (1740-1761)*. Documente, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, pp. 271-273; L. Stanciu, K. Hitchins, D. Dumitran (edit.), op. cit., p. 271 (doc. 410).